

УДК 159.922

Т. М. ДЕРЕВ'ЯНКО,

викладач кафедри кримінального аналізу та оперативно-технічного забезпечення факультету оперативно-розшукової діяльності та права Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

КОГНІТИВНО-ОПЕРАЦІЙНІ ТА МОТИВАЦІЙНО-ОСОБИСТІСНІ ФАКТОРИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ АНАЛІТИКІВ

У статті розглянуто структурно-функціональні взаємозв'язки між креативним мисленням та інтелектуальним рівнем, стилем мислення, внутрішньою мотивацією, рівнем самооцінки та рефлексії кримінальних аналітиків. Обґрунтовано особливості детермінації креативного мислення, розкрито сприятливі та перешкоджаючі фактори, що забезпечують (чи гальмують) управління процесом цілеспрямованого підвищення рівня креативного мислення.

Ключові слова: *креативне мислення, інтелект, когнітивні стилі, мотивація, самооцінка, рефлексія кримінальних аналітиків.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Темпи сучасного науково-технічного прогресу ставлять перед особистістю принципово нове завдання – швидко й ефективно реагувати на постійні зміни, що відбуваються в сучасному інформаційно-технологічному просторі. Для вирішення покладених на підрозділи кримінального аналізу завдань потрібні особистості з творчим ставленням до дійсності, відкриті новому досвіду, що вміють знаходити оригінальні рішення в нестандартних ситуаціях. Креативність стала запорукою успішної діяльності кримінальних аналітиків оперативно-розшукових підрозділів, у зв'язку із чим особливої ак-

туальності набуває проблема розвитку, удосконалення та інтенсифікації їх креативних можливостей, проблема пошуку дієвих засобів розвитку креативного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. При дослідженні креативного мислення одним із центральних виступає питання про його детермінацію. Відзначаючи велике науково-практичне значення реалізації принципу детермінізму у психології, С. Л. Рубінштейн підкреслював, що у своєму практичному застосуванні питання про детермінованість психічних явищ є питанням щодо управління ними та можливості їх цілеспрямованої зміни. У працях К. О. Абульханової-Славської, Л. І. Анциферової, А. В. Брушлінського, Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, Б. Ф. Ломова, С. Д. Максименка, С. Л. Рубінштейна, О. М. Ткаченка висвітлюється проблема детермінізму як основоположного принципу психології.

Мета статті – визначити психологічні фактори, що детермінують процес розвитку креативного мислення кримінальних аналітиків, з метою наступного прогнозування та застосування ефективних шляхів управління ним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність використання продуктів креативного мислення на практиці багато у чому визначається результатами науково-психологічного вивчення його механізмів та закономірностей.

Дослідження психологічних особливостей креативного мислення є надзвичайно складною проблемою, тому навіть за умови тлумачення великої кількості дефініцій креативності та креативного мислення, розгляду типології креативних особистостей виявлення сутності даного складного процесу залишається проблемою. Розглянемо окремі психологічні детермінанти, пов'язані із креативним мисленням.

Проблема взаємозв'язку інтелекту та креативності не втрачає своєї актуальності багато років, що знаходить своє відображення в існуванні окремих позицій щодо того, чи розвиваються дані психологічні категорії паралельно, незалежно одна від одної або ці обидва компоненти нерозривно пов'язані між собою [4].

В емпіричному плані аналіз проблеми зв'язків креативного мислення та психометричного інтелекту на підставі дослідницької стратегії С. Л. Рубінштейна можна здійснювати у двох площинах: загального індексу креативного мислення та загального психометричного інтелекту (рівневий аналіз) і окремих показників креативного мислення та спеціальних

здібностей (диференційований аналіз). У ході рівневого аналізу різні дослідники (В. М. Дружинін, Е. П. Торренс, М. Воллах, Н. Коган) одержували результати, що суперечили один одному. П. О. Фройнд і Х. Холлінг вважали, що креативність позитивно корелює із психометричним інтелектом. У роботах Л. Я. Дорфмана наводяться дані про відсутність значимих кореляцій креативного мислення із психометричним інтелектом. К. О. Валуєва відзначає, що у більшості досліджень виявляються невисокі, але статистично значущі або близькі до значимих кореляції [8].

Дослідники намагалися концептуально оформити одержані результати, що призвело до виникнення безлічі концепцій, які претендують на пояснення характеру зв'язків між креативним мисленням та психометричним інтелектом. До їх числа відносяться: концепції інтелектуального діапазону (В. М. Дружинін), інтелектуального потенціалу (Д. В. Ушаков), сполученості креативного мислення та психометричного інтелекту (Г. Айзенк), інтелектуального порогу (Дж. Гілфорд, Е. П. Торренс), ортогональності (М. Воллах, Н. Коган, Л. Я. Дорфман). Вживались також спроби концептуалізувати факти, що свідчать на користь несприятливості високого рівня креативного мислення для досягнення високого рівня інтелекту (М. А. Ранко, Д. К. Симонто) та, навпаки, високий інтелект може перешкоджати креативному мисленню (Р. Стернберг) [8].

Однією із найважливіших сторін креативного мислення є когнітивні процеси, які в тій чи іншій формі представлені у її творчій діяльності. У зв'язку із цим широке поширення в дослідженнях креативності в даний час отримав когнітивний підхід, розвиток якого багато в чому визначається результатами досліджень пізнавальних процесів суб'єкта, зокрема найбільш важливого із них – мислення. Дослідження проблеми розвитку когнітивної сфери особистості у контексті визначення детермінант успішності розумової діяльності та креативного мислення проводилось такими науковцями, як В. М. Дружинін, О. І. Кульчицька, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, Б. М. Теплов, М. О. Холодна, Дж. Гілфорд, Е. П. Торренс.

Серед напрямів, що визнаються найбільш актуальними, особливе місце займає проблема когнітивних стилів. Поняття “когнітивний стиль”, яке запропонував у 1959 році Р. Гарднер, характеризує індивідуальні відмінності в способі отримання, переробки та застосування інформації [10].

У сучасній науковій психологічній літературі можна зустріти описи близько двох десятків різних когнітивних стилів. Список когнітивних стилів, виділених М. О. Холодною, включає десять: полезалежність – полене-

залежність; імпульсивність – рефлексивність; ригідність – гнучкість когнітивного контролю; вузькість – широта діапазону еквівалентності; ширина категорій; толерантність до нереалістичного досвіду; когнітивна простота – когнітивна складність; вузькість – широта сканування; конкретна – абстрактна концептуалізація; згладжування – загострення відмінностей [10].

Не вдаючись у характеристику кожного когнітивного стилю, В. М. Дружинін зауважує, що полезалежність, рефлексивність, широта діапазону еквівалентності, когнітивна складність, широта сканування та абстрактність концептуалізації значимості позитивно корелюють із рівнем інтелекту (за тестами Д. Равена та Р. Кеттелла), а полезалежність та толерантність до нереалістичного досвіду пов'язані із креативністю [1].

На думку Н. І. Пов'якель, креативність виступає суттєвим чинником професійного розвитку та продуктивності професійного мислення, однак цей феномен знаходиться не у прямій залежності від інтелектуального фону та інтелектуальних передумов розвитку особистості, а більшою мірою – як конституйоване утворення на межі особистісної та мисленнєвої сфери, що може залежно від особливостей взаємовпливу та взаємозв'язків із іншими чинниками сприяти продуктивності вирішення фахових завдань та професійному розвитку мислення.

Виявлені відмінності у прояві параметрів креативності кримінальних аналітиків з різними когнітивними стилями дозволяють прогнозувати наявність можливого творчого потенціалу вказаної категорії оперативних працівників залежно від домінуючого стилю переробки інформації.

У більшості підходів когнітивного напрямку, пов'язаного із переробкою інформації, не залишається місця для особистості суб'єкта, що займається її переробкою. Отже, іншою альтернативою пошуку детермінант успішності креативного мислення може бути пошук у сфері особистісних особливостей.

Підхід до вивчення особистісних передумов креативності міститься у роботах Л. І. Анциферової, О. Г. Асмолова, Д. Б. Богоявленської та ін. Дослідження Д. Б. Богоявленської спрямовані на розгляд інтелектуальної ініціативи як системного феномену особистості, а не лише її когнітивної сфери. У ситуативно нестимульованій активності людини, у тих умовах, коли вона обумовлена не лише вимогами поставленої задачі, але й активністю особистості суб'єкта, задіяні майже всі її рівні, і в першу чергу, мотиваційно-ціннісні. Інтелектуальна ініціатива, на думку вченої, має на увазі системну активність особистості людини як складної та багаторівневої структури.

Із особистісної сторони розглядає креативність також Я. О. Пономарьов. Він вважає, що креативність поєднана із двома особистісними якостями: чутливістю до побічних утворень та інтенсивністю пошукової мотивації, що виникають у ході розумового процесу. Учений висунув припущення про неоднорідність результату дій людини, що передбачає існування не лише їх прямого (усвідомлюваного), але й побічного (неусвідомлюваного) продуктів.

Я. О. Пономарьов показав, що при вирішенні творчих завдань у лабораторних умовах ідея приходить з інтуїтивного досвіду. Він експериментально довів той факт, що на інтуїтивному рівні людина фіксує набагато більше властивостей предметів, ніж на усвідомлюваному.

Український учений В. О. Моляко наголошує на необхідності дослідження здогадки, інтуїтивного мислення, функціонування підсвідомого у творчих процесах, його “взаємодії” зі свідомістю [2]. Він вважає, що інтуїтивне мислення присутнє на всіх стадіях розв’язання задач.

Існує два способи досягнення інсайту: впізнання за аналогією та прискорена переробка інформаційно-логічних посилок, унаслідок чого відбувається “стрибок” у міркуванні. Учений уперше запроваджує у науковий обіг поняття “реле-ефекту”, який розглядає як психологічний каталізатор інтуїтивного розуміння рішень [6].

Д. В. Ушаков розглядає творчість як когнітивний процес, що залучає в себе цілісну особистість. Творчі здібності припускають такі риси особистості, як незалежність, упевненість у собі, схильність до ризику, естетична орієнтація, здатність переносити невизначеність, гумор, часом імпульсивність.

Вивченню особистісних передумов креативності, психологічних особливостей творчих особистостей присвячували дослідження Л. Б. Єрмолаєва-Томіна та В. М. Козленко. Ними були виявлені позитивні кореляційні зв’язки між креативністю та особистісними утвореннями, що інтегрують у собі вплив зовнішніх та внутрішніх факторів (креативні риси характеру, особливості вольової, мотиваційної сфери, особливості психофізіологічних процесів та ін.).

Аналізуючи портрети різних за напрямком творчої діяльності людей, О. І. Кульчицька відзначає спільні та загальні риси, що характеризують їх творчість. Вона виділяє риси творчої особистості, до числа яких відносять: виникнення спрямованого інтересу до певної галузі знань; зосередженість на творчій роботі; націленість на обраний напрямок діяльності;

велика працездатність; підпорядкованість творчості, духовній мотивації; стійкість, непоступливість, захопленість роботою. Також психолог надає характеристику рисам творчої діяльності, які, на її думку, полягають у оригінальності та новизні творіння; значному обсягу створеного; ретельності у оформленні; наполегливому прагненні робити результат своєї праці надбанням людей; мотиваційному забезпеченні творчого процесу; інтересі до певного виду діяльності та захопленості нею [2].

Указуючи на керівну роль особистісних особливостей індивіда, його мотивації та ціннісних установок у процесі креативного мислення, А. Олах зазначає, що творчим людям властиві такі риси: незалежність (особистісні стандарти важливіші, ніж стандарти групи); неконформність оцінок та суджень; відкритість розуму (готовність повірити своїм та чужим фантазіям, сприйнятливості до нового та незвичайного); висока толерантність до невизначених та нерозв'язних ситуацій, конструктивна активність у даних ситуаціях; розвинене естетичне чуття, прагнення до краси.

О. Н. Лук виділяє такі особливості творчої особистості, як: готовність до інтелектуального ризику; імпульсивність; відсутність конформності; схильність до "три"; швидка адаптованість в складних ситуаціях; допитливість; жвавість розуму; критичність.

Професійна діяльність кримінальних аналітиків оперативно-розшукових підрозділів має низку специфічних особливостей та вимагає наявності таких особистісних креативних якостей особистості, як розвиненість інтелекту, професійний кругозір, інтуїтивність, творча уява, спостережливість, відкритість новому у пізнанні, професійний інтерес, ініціативність, наполегливість, неконформність, схильність до ризику.

Достатня кількість досліджень із проблеми мотивації та мотивів супроводжується великою кількістю точок зору на їх природу та значення у процесі креативного мислення (Д. Б. Богоявленська, Є. П. Ільїн, О. М. Лєонтєв, А. Маслоу, О. М. Матюшкин, В. С. Мерлін, О. К. Тихомиров, Х. Хекхаузен та ін.). Проте власні авторські концепції є неоднозначними у загальних аспектах щодо взаємозв'язку мотиваційних характеристик та креативності. У вивченні взаємозв'язку вказаних психологічних категорій дана неоднозначність знайшла своє втілення у різних підходах щодо проблеми мотивації та креативності. Інтерес, у зв'язку із метою нашого дослідження, викликають ідеї психологічної школи "мотивації надмірності" (К. Г. Юнг, А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Мей та ін.) та "мотивації пізнання" (Д. Б. Богоявленська, А. К. Маркова, О. М. Матюшкин, О. К. Тихомиров,

С. Л. Рубінштейн), висвітлення позицій яких допоможе розкрити специфіку у розумінні мотиваційної основи процесу креативного мислення [4, с. 115–147]. Відповідно до теорії надмірності творчий акт породжується прагненням самоактуалізуючої особистості до самореалізації, до втілення закладеного творчого потенціалу. Творча особистість при такому підході постає як адекватна, повноцінно функціонуюча, емоційно стабільна та психічно врівноважена [4, с. 115–147].

Це співвідноситься із концепцією А. Маслоу про самоактуалізуючу особистість, згідно з якою вищий рівень розвитку особистості полягає у незалежності від середовища та оціночних суджень інших людей. Вищою цінністю визнається діяльність сама по собі та базовим мотивом є внутрішня мотивація. Моментом відліку творчого процесу А. Маслоу визначає прагнення до самоактуалізації, повної реалізації власних здібностей та життєвих можливостей. А це можливе лише за допомогою використання особистістю своїх креативних властивостей. У наукових працях дослідник визначає, що завдяки самоактуалізації особистість стає більш відкритою для пізнання. Згідно з А. Маслоу, такі особистісні риси, як самовпевненість, сміливість, свобода, мимовільність, визнання самого себе, не лише властиві творчим людям, але й підвищують імовірність реалізації їх креативного потенціалу [7].

Позиції гуманістичної психології щодо визначення мотивації особистісного зростання як джерела креативності поділяв К. Роджерс, який зазначав, що творча людина повинна прагнути емоційної та соціальної зрілості як мети особистісного зростання, при цьому головним спонукальним мотивом творчості є прагнення людини реалізувати себе, виявити свої можливості.

У творчому процесі О. М. Матюшкін домінуючою вважає мотивацію пізнання, тоді як О. Н. Лук пов'язує креативність із мотивацією досягнення [4, с. 115–147].

Інтерес суб'єкта до творчої діяльності, на думку О. М. Матюшкіна, найчастіше впливає на її перебіг, завдаючи інтенсивного впливу. У дослідженнях вчений звертає увагу на важливість внутрішньої мотивації суб'єкта у процесі пізнавальної та творчої діяльності та зазначає, що для ініціації пошуково-дослідницької активності суб'єкта необхідна його особистісна залученість у проблемну ситуацію.

У дослідженнях В. О. Климчук посилається на дослідження В. І. Чиркова, який здійснив порівняльний аналіз особливостей внутрішньої та

зовнішньої мотивації. Виявилося, що при внутрішній мотивації бажання працювати стійке та тривале, люди вибирають для себе складні цілі, краще виконують творчі завдання, що вимагають нестандартного підходу. Діяльність внутрішньо мотивованих людей характеризується високою креативністю та супроводжується емоціями радості та задоволення. При цьому поліпшуються мнемічні процеси, зростає рівень самоповаги. У той же час при зовнішній мотивації поведінка стає нестійкою – вона зникає разом із підкріпленням. Зовні мотивовані люди обирають найпростіші або стандартні завдання для швидкого отримання винагороди, між тим знижуються якість та швидкість виконання ними творчих завдань. Падає рівень креативності та спонтанності, з'являються негативні емоції [5].

У процесі професійного розвитку кримінальних аналітиків, особливо за умов, коли необхідно відмовитись від колишніх стереотипів мислення, професійних установок і перейти на новий рівень професійної діяльності, є необхідним внутрішнє усвідомлення нових мотивів і мети професійної самореалізації (тобто творчого саморозвитку).

Ядром творчої індивідуальності є продуктивна самосвідомість, яка передбачає усвідомлення неповторності своєї особистості у порівнянні із іншими, складну структуру креативних проявів, гармонійність індивідуальних креативних особливостей, саморозвиток творчої особистості, самореалізацію себе як творця.

Самосвідомість характеризується уявленням про себе, Я-концепцією. Аналізуючи Я-концепцію, О. О. Бодальов і В. В. Столін виділяють два основних аспекти: знання про себе, накопичені людиною у ході життя, які складають змістовну частину його уявлень про себе, його Я-концепцію (когнітивний компонент); самосприйняття, тобто емоційно-оціночну реакцію на знання про себе (емоційно-ціннісний компонент). Дане розмежування носить умовний характер, оскільки розділити знання про себе та ставлення до себе у рамках психологічної реальності вкрай важко. Тому обидва вказані аспекти складають єдину цілісну Я-концепцію, яка у працях Р. Бернса визначається як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, сполучена з їх оцінкою.

Дані психологічної наукової літератури про результати досліджень свідчать на користь зв'язку Я-концепції із креативністю. При цьому Я може трактуватися двояким чином: як одновимірний або як багатовимірний конструкт. При одномірному трактуванні Я як істотного фактора креативності розглядається сила его (Ф. Баррон, Р. Кеттелл, Г. Айзенк). Багато-

вимірне трактування Я у зв'язку із креативністю отримує обґрунтування передусім завдяки роботам М. Чіксентміхайі. Згідно з М. Чіксентміхайі творчі особистості “комплексні” та “множинні”, тому що в їх Я-концепції поєднуються крайності, що вступають у протиріччя одна з одною.

У роботах Т. Амбайл, Ф. Баррон, Д. Харрінгтон, Р. Кеттелл, М. Чіксентміхайі, Д. Маккіннон, Р. Стернберг наводяться списки великої кількості рис особистості, що обумовлюють підґрунтя формування креативного мислення. До нього включаються такі якості, як широкі інтереси, енергійність, незалежність суджень, автономність, інтуїтивність, здатність узгоджувати протилежні або конфліктуючі риси в Я-концепції, тверде відчуття Я як креативного. У руслі уявлень про безліч рис особистості, з яких складається її креативний потенціал, ведеться пошук їх загального критерію. Р. Стернберг вказує на рішення бути креативним як головний атрибут креативної особистості. Інші риси: допитливість, самовпевненість, самоповага, на думку вченого, є похідними від даного рішення.

Як зауважує Є. П. Ільїн, важливою є позитивна Я-концепція, відчуття у собі здатності продукувати нові ідеї, теорії, створювати щось нове або ж знаходити нешаблонні шляхи вирішення проблем. При цьому видатні успіхи досягаються в тому випадку, якщо названі вище характеристики виявляються в певній діяльності [3].

Загострений інтерес до когнітивних та психофізіологічних ресурсів, особистісно-професійних та рефлексивно-креативних можливостей, які реалізуються у соціально-економічних відносинах за допомогою діяльності та творчості, обумовлюють перехід від традиційного розгляду прикладних проблем освоєння механізмів творчості у класичних розділах психології до рефлексивно-психологічного аналізу проблематики соціально-ефективної творчості та кар'єрно-професійного зростання креативної індивідуальності.

Саме тому у складних динамічних процесах самосвідомості кримінальних аналітиків, що виявляють себе у формуванні та розвитку Я-концепції особистості, креативність (за умови її керованості самим суб'єктом) проявляє себе як фактор, що сприяє включенню рефлексивних механізмів та спрямуванню креативного мислення на самого себе як на об'єкта творчих зусиль, що спрямовані на перетворення, розвиток професійної Я-концепції у взаємозв'язку з умовами актуальної професійної ситуації та потенціалом особистості, яка вимагає забезпечення оптимального співвідношення творчої та репродуктивної компоненти професійної діяль-

ності кримінальних аналітиків, оптимального рівня їх самореалізації на кожному етапі професійного становлення.

Нами було розглянуто теорію про рефлексивні процеси у мисленні (І. М. Семенов, С. Ю. Степанов). Одним із головних висновків теорії є положення про те, що успішність креативного мислення визначається повним включенням у даний процес егоструктурних компонентів та рефлексивних механізмів, і перш за все – особистісно-рефлексивного рівня.

Тезу щодо рефлексивної детермінації креативності було сформульовано багатьма психологами (Є. П. Варламова, Л. Л. Гурова, Ю. М. Кюлюткін, С. Ладенко, Я. О. Пономарьов, О. В. Растянников, І. М. Семенов, С. Ю. Степанов, В. В. Столін, Д. В. Ушаков та ін.).

Із точки зору рефлексивної психології (І. М. Семенов, С. Ю. Степанов) процес креативного мислення розгортається у проблемно-конфліктних ситуаціях, пов'язаних із протиріччями, що носять об'єктивно-змістовний та суб'єктивно-змістовний характер. Тому пізнавальні бар'єри, інсайти та інші феномени креативного мислення визначаються єдністю інтелектуально-пізнавальних, особистісно-рефлексивних, комунікативно-соціокультурних моментів розумового пошуку. Розроблена ученими рефлексивно-психологічна концепція є цінною із точки зору розробки та диференціації різних функціональних рівнів творчого мислення, які підкреслюють складну організованість даного психологічного конструкту: комунікативно-кооперативний; особистісно-рефлексивний; інтелектуально-рефлексивний; предметно-змістовний; операційно-змістовний. Сукупність даних рівнів утворює систему структурних компонентів організації творчого мислення [9].

І. М. Семенов наголошує на тому, що рефлексія є системоутворюючим фактором творчого мислення, що забезпечує змістовну організацію, саморегуляцію, самореалізацію та саморозвиток особистості в конкретних умовах мікророзвитку мислення у процесі розв'язання проблемно-конфліктної ситуації пошуку відповіді на питання задачі [9].

Спрямовані на експериментальне вивчення продуктивності та рефлексивності мислення дослідження експертів показали, що: по-перше, рефлексія домінує в структурі мислення та забезпечує його самоорганізацію (І. М. Семенов); по-друге, рефлексія інтенсифікується перед інсайтом, забезпечуючи продуктивність творчого мислення (А. Б. Холмогорова, В. К. Зарецький, І. М. Семенов); по-третє, залежно від характеру мікророзвитку мислення якості розумового процесу, що розкрилися у суб'єкта,

закріплюються у вигляді властивостей особистості до рівня сформованих креативно-рефлексивних здібностей (І. М. Семенов, С. Ю. Степанов) [9].

Результати експериментів (І. М. Семенов, В. К. Зарецький, І. В. Палагін, С. Ю. Степанов, А. Б. Холмогорова та ін.) з вивчення особливостей актуалгенезу, патогенезу та активізації рефлексивних механізмів творчого мислення дозволили провести формування його прийомів саме через культивування всіх відкритих науковцями типів рефлексії: інтелектуальної, особистісної, діалогічної, комунікативної, кооперативної, екзистенціальної, культуральної рефлексії як механізмів, що забезпечують пересмислення змістовних та логічних протиріч, усередині особистісних і міжособистісних конфліктів, що виникають у процесі розумового пошуку при індивідуальному, парному та груповому вирішенні нестандартних завдань “на кмітливість” [9].

Високий рівень розвитку рефлексії, пов’язаної з осмисленням власної свідомості, власних дій, самопізнанням власного “Я” є однією із важливих умов успішності діяльності кримінальних аналітиків. Дана психологічна категорія є однією з найважливіших характеристик діяльності кримінальних аналітиків, що дозволяє забезпечити основні функції свідомості: виділення себе із навколишнього середовища; узагальнення та цілеспрямоване відображення зовнішнього світу; зв’язування колишнього досвіду із отриманою новою інформацією; попередня розумова побудова дій та прогнозування їх наслідків; контроль та управління поведінкою. Рефлексія кримінального аналітика сприяє розширенню та збільшенню зони внутрішнього плану і зовнішньої активності, відображає способи контролю, оцінки та усвідомлення своєї діяльності. Здатність гнучко та рефлексивно звертатися до різних підструктур професійних знань (предметні знання, особистий досвід) та критично ставитися до стереотипних уявлень щодо психічної реальності повинна виступати одним із завдань реалізації програми розвитку креативного мислення кримінальних аналітиків.

Висновок. Отже, розвиток креативного мислення відбувається під впливом різного ступеня інтенсивності психологічних детермінант. Відмітимо, що в процесі розвитку креативного мислення є необхідність осмислення синтезу свідомого та несвідомого, яке підтверджується психологічними та психофізіологічними особливостями людини. Встановлено, що “ядровою” детермінантою розвитку креативного мислення є інтелект, що забезпечує активацію досліджуваного феномена. Звернення до “особистісного” все частіше виявляє себе при розгляді умов, факто-

рів та механізмів успішності людини у різних видах діяльності, а також при визначенні суб'єктивної задоволеності процесом та результатом діяльності. Дослідники прагнуть зрозуміти роль особистісних детермінант у реалізації психічного ресурсу людини. До базового серед факторів, що детермінують розвиток креативного мислення, доцільно віднести рефлексивність, яка спонукує особистість до постійного критичного осмислення своєї діяльності, сприяє привнесенню в останню елементів творчості, а отже, сприяє розвитку креативного мислення особистості та креативності загалом. Теоретичний аналіз літератури показав, що механізми рефлексії та самооцінки взаємопов'язані через самосвідомість, оскільки обидва є його структурними компонентами та визначають успішність діяльності. Результати теоретичних досліджень з окресленого питання дозволяють здійснити широкий підхід до вирішення проблеми розвитку креативного мислення кримінальних аналітиків, визначити умови розвитку креативного мислення даної категорії оперативних працівників.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним у подальших наукових дослідженнях є розроблення на основі теоретичних концепцій детермінації креативного мислення психотренінгової програми розвитку креативного мислення кримінальних аналітиків.

Список використаної літератури

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : Издательство “Питер”, 1999. – 368 с.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 434 с.
4. Интеллект и творчество: Сборник научных трудов / отв. ред. А. Н. Воронин. – М., 1999. – 289 с.
5. Климчук В. А. Тренинг внутренней мотивации / В. А. Климчук. – СПб. : Речь, 2005. – 76 с.
6. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач / В. А. Моляко. – К. : Рад. школа, 1983. – 94 с.
7. Маслоу А. Г. Мотивация и личность : перевод, с англ. Татлыбаевой А. М. / А. Г. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
8. Психология человека в современном мире. Том 2. Проблема сознания в трудах С. Л. Рубинштейна, Д. Н. Узнадзе, Л. С. Выготского. Проблема деятельности в отечественной психологии. Исследование мышления и познавательных процес-

сов. Творчество, способности, одаренность : материалы Всероссийской юбилейной научной конференции, посвященной 120-летию со дня рождения С. Л. Рубинштейна, 15–16 октября 2009 г.) / Ответственные редакторы: А. Л. Журавлев, И. А. Джигарьян, В. А. Барабанщиков, В. В. Селиванов, Д. В. Ушаков. – М. : Институт психологии РАН, 2009. – 404 с.

9. Семенов И. Н. Рефлексивная психология творчества: концепции, эксперименталтика, практика / И. Н. Семенов // Психология. – 2005. – Т. 2. – № 4. – С. 65–73.

10. Холодная М. А. Когнитивные стили как проявление своеобразия индивидуального интеллекта / М. А. Холодная. – К. : УМК ВО, 1990.

Рецензент – кандидат психологічних наук Хімич В. В.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2013.

Деревянко Т. М. **Когнитивно-операционные та мотивационно-личностные факторы как детерминанты креативного мышления криминальных аналитиков**

В статье рассмотрены структурно-функциональные взаимосвязи между креативным мышлением и интеллектуальным уровнем, стилем мышления, внутренней мотивацией, уровнем самооценки и рефлексии криминальных аналитиков. Обоснованы особенности детерминации креативного мышления, раскрыты благоприятные и препятствующие факторы, обеспечивающие (или тормозящие) управление процессом целенаправленного повышения уровня креативного мышления.

Ключевые слова: *креативное мышление, интеллект, когнитивные стили, мотивация, самооценка, рефлексия криминальных аналитиков.*

Derevianko T. M. **Cognitive and operation and motivation and personality factors as determinants of creative thinking of criminal analysts**

The article is devoted to the analysis of structural and functional connections between creative thinking and intellectual level, thinking style and inner motivation, level of self-esteem and reflexion. The peculiarities of determination of creative thinking have been substantiated; favourable and barrier factors contributing to (or hindering) management of the process of purposeful enhancing of the level of creative thinking.

Keywords: *creative thinking, intellect, cognitive styles, motivation, self-esteem, reflexion.*